

SCHLACHTOVSKY CSABA

Chesterton az interneten

Alighanem kissé abszurd és (még bölcsészeti szempontból is) tudománytalan gondolat a századunk első felében alkotott G. K. Chesterton életművében olyan tételek után kutatni, amelyek véleményt mondanak korunk számítógépes világhálós ismeretközvetítő rendszeréről. Ám hadd essem az alább tárgyalandó szerzők bűnébe, mivel e dolgozat tárgyának bevezetésül kínálja magát Chesterton *Az ember, aki Csütörtök volt* című regényének egyik elmés felvetése. A Csütörtök tiszteletreméltó rangjára pályázó anarchista társaságában a főhős, Gabriel Syme a ténnyel szembesül, hogy „magas fokú rend és szervezettség ... nélkül az anarchizmus elképzelhetetlen.”

Amikor felébredt bennem a kíváncsiság az iránt, hogy az interneten milyen alakokban, milyen területeken, milyen mélységekben és milyen összefüggésekben tűnik fel Gilbert Keith Chesterton neve, még csak sejtettem, hogy a világháló legszigorúbb elektronikus rendszerében minő káosz uralkodik, még hozzá a legszervezettebb káosz, amit el lehet képzelni. Elvégre a *hozzáférsés* az információszaporítás egyetlen szűrője, amelyen azonban nem a közfigyelemre méltatlan írások akadnak fenn, hanem azok, amelyeket szerzőik vagy őrzőik nem tudnak vagy nem akarnak az interneten publikálni. Az ismeretek így létrejövő kaotikus, mondhatni: kakofonikus halmaza nyilvánvalóan nem jöhetne létre ama, józan ésszel felfoghatatlanul bonyolultan szervezett rendszer nélkül, amely az információlehívást és -bevitelt egyaránt lehetővé teszi.

A világhálón fellelhető Chesterton-tanulmányok, -utalások, -emlékések száma meghaladja a tízezret. Ezek között találunk elektronikus formában közölt eredeti Chesterton-műveket, kritikákat, olvasónaplószerű elmélkedéseket, használt vagy új köteteket reklámozó hirdetéseket. Valamint külön csokor dolgozattal adózik az írónak a Minneapolisban székelő Amerikai Chesterton Társaság, amely azt tűzte ki céljául, hogy rávegye korunk emberét arra a hitre, hogy Chesterton bölcsessége napjainkban fényesebben világít, mint az író saját korában. Mint sokaknak, a Társaság szervezőinek is meggyőződésük, hogy a világ minduntalan egyre ellenőrzöttebbé, ugyanakkor, paradox módon, egyre áttekinthetlenebbé válik, és Chesterton azzal siethet a segítségünkre, hogy – bár kiutat nem ismer – rávilágít erre az abszurd ellentmondásra.

Am ezzel az átláthatatlanul terjedelmes internetes Chesterton-irodalommal a maga teljességében aligha birkózhatnék meg ezen a néhány oldalon, ezért csak a magyar nyelvű szövegek ismertetésére szorítkozom, mert úgy vélem, a mi kis magyar káoszunk is éppen elég tanulsággal szolgál. A rendszerető, vagy rendszerező elme jámbor komolyságával igyekszem értelmes összefüggést találni egynéhány digitalizált írás között (amely mintegy felét teszi ki a magyar internetes Chesterton-irodalomnak). Ezek a szövegek jellegükre, stílusukra, származásukra nézve alaposan eltérnek egymástól; találunk köztük olyanokat, amelyek máshol publikált szövegek elektronikus változatai, ám olyanokat is, amelyek eleve internetes közlésre születtek. Némelyik szöveg vallási kérdéseket taglal, mások logikai, poétikai vagy éppen politikai tárgykörben kéri ki Chesterton véleményét.

A szakavatott válogatás egyetlen szempontja az, hogy a keresőprogram rábukkanjon a Chesterton névre az egyes szövegekben. Ez a rendszer az irodalomtörténészek álma lehetne, ha az utalások tartalmazó szövegek bibliografikus pontossággal tudósítanának azok eredetéről, hiszen egyelőre a tudományosságban még nem megszokott, hogy egy hivatkozás pusztán a *webhely* megadásával igazolja magát. Márpedig az ebben a dolgozatban említett források java másként nem jelölhető meg.

Mindezek után – kényszerűen dacolva a káosz lenyűgözőn átfogó uralmával – mégsem találok más módot a *találomra* összehányt ismeretkincs bemutatására, mint a félig-meddig erőszakoltan belélatott tematikai osztályozást. Am ne feledjük, hogy egyik idézett szöveg sem szól másikhöz, bármiféle összecsengés elsősorban saját önkényem szülte ál-konszenzus.

I. Hit, teremtés, evolúció

1997 júliusában *Teremtésmítoszok és evolúcióelmélet* címen, Both Mária szerkesztésében körkérdést intéztek különféle szakmákban jeleskedő értelmiségiekhez a megjelölt tárgykörben. A körkérdésre kapott válaszok megtalálhatóak az interneten. A 4. kérdés a következő volt: „Milyen kérdésként értelmezhető a teremtés? Metafizikai, teológiai, logikai vagy egzisztenciális módon közelíthető meg? Összeegyeztethetőek-e a különböző módon adott válaszok?” Balogh Tamás válaszában Isten és Szent Pál mellett Chestertonra hivatkozik: „A kérdésekre adott eltérő válaszok éppen a téma egzisztenciális jellegéből fakadóan nehezen egyeztethetők össze, és talán nem is kell erre törekednünk. Az angliai Chesterton úgy fogalmazta meg ezt radikálisan, hogy egy macska nem kompromisszum a kutya és az egér között, illetve nem lehet egy almát és egy körtét összeadni.” Ez a hivatkozás, persze, nem tekinthető alapos Chesterton-értelmezésnek, inkább hódol annak a hagyománynak, amely Chestertont mint univerzális aforizma-szerzőt ismeri el.

Am a továbbiakban is úton-útfélen azt fogjuk tapasztalni, hogy alig beszél valaki Chestertonról, annál többen beszélnek általa, mentségül használva kevésbé közismert tekintélyét. Mondhatni: a magyar hivatkozásokban éppen Chesterton viszonylagos ismeretlensége kölcsönöz tekintélyt az őt idézőknek, hiszen nevének említése a kiterjedt műveltség bizonyítéka; ennek megfelelően kevesen mulasztják el az alkalmat, hogy ésszerűen pontosítsák, jelzésszerű gesztussal behatárolják, ki volt Chesterton (az ő számukra).

Hasonló gesztussal köszönt minket a csak „Áron” néven bemutatkozó Chestertonbarát, aki Új Jeruzsálemből, a Virtuális Mennyrországból látogatott el az Ateizmus Honlap vendégkönyvébe 1997. december 4-én, csütörtökön, 15 óra 47 perc 13 másodperckor. És íme Áron levele:

Sziasztok! Én is keresztény vagyok DE asszem érdekes a szempont amit felvetek. Szóval hallottatok már Chesterton-ról? Gilbert K. Chesterton: egy katolikus filozófus aki sokat vitázott műveiben ateista és egyéb nézetekkel. A teljesség kedvéért tőle is lehetne idézni ezeken az oldalakon nem? Íme az Ő ajánlata a térítésre: Szerinte egy ateista éppen olyan mint egy ember aki kakasnak hiszi magát. A probléma tehát: magyarázzuk el neki, hogy nem kakas! Tehát nagy eszünkkel oda állunk és elkezdjük mondani: Mi: – Nem vagy kakas, mert nincs szárnyad! Ő: – De kakas vagyok mert kukorékolok! Kukurikuuuuu Mi: – Nem vagy kakas, mert nincs taréjod sem! Ő: – De kakas vagyok mert kapirgálok! ... és elkezd kapirgálni. NA már most mit tegyünk? Folytassuk az érvelést? Chesterton azt ajánlja, in-

kább a következőt mondjuk neki: – No jól van, ha azt gondolod kakas vagy, lehet igazad van, de próbáld csak ki milyen embernek lenni! Hidd el nagyon jó! Próbáld ki, hogy milyen embernek lenni és ha tetszik akkor legyél inkább ember!

Am Aron nemcsak a chestertoni eszmékre, de a chestertoni iróniára is roppant fogékony, hiszen azzal zárja levelét, hogy „talán bolondság embernek lenni, ha lehetünk kakasok is...” A kölcsönzött szellemesség legalább annyi örömhöz juttathatja a szerzőt, mint a maga szülte.

Erre a szellemességre rá sem hederít harmadik szövegünk, egy Húsvétvasárnapra készült katolikus *Homíliavázlat*, amely poétikus lelkületű teológusnak mutatja Chestertont: „Isten életében részesedünk mi is, így Jézus feltámadásával az emberiség életében egy egészen új szakasz kezdődött el. Chesterton szavaival: »A harmadik napon Krisztus barátai, amikor napkeltekor eljöttek a helyre, a sírt üresen találták, és a sziklát elhengerítve a bejárat elől. Különböző módon vettek tudomást csodájáról, de még ők is aligha vehették tudomásul, hogy az előző éjszakán a világ halt meg. Amire ők tekintettek, az az új teremtés első napja volt, új éggel és új földdel, és a kereszt hasonlata szerint az Isten újból sétára indult kertjében, de már nem az esti hűvösségben, hanem a hajnaléban.«”

Megfigyelhető, hogy az eddig tárgyalt három hivatkozás egyike sem közölte, hogy voltaképpen honnan idéz „Chestertonból”, hiszen egyik szöveg műfaja sem követeli meg a tudományosan pontos idézést. Ettől nem egészen függetlenül három teljesen különböző Chesterton-kép rajzolódik ki (noha nagyon vázlatosan), holott a keresztény hit kérdése mindháromban kitüntetett figyelmet kap. Balogh Tamásnál radikálisan konzervatív aforizmaszerzőként, Aron barátunknál hitvitázó vallásfilozófusként, az ismeretlen szerzőjű homíliavázlatban pedig költői lelkű Biblia-értelmezőként jelenik meg. Noha a három képből csak-csak összeállna egy árnyalt Chesterton-rajz, a fent említett tulajdonságokat az idézők inkább saját lelkükben keresgélnek, öngazolásként utalva Chestertonra.

E tárgykör lezárásaképpen idekíváncozik a szabados (és távolról sem szabatos) idézéstechnika legtisztább, legszemérméletlenebb válfaja, egy tetszés szerint hizlalható világhálós aforizmagyűjtemény, amelyben – többek között – ezt olvassuk Chestertontól: „A méhek nem olyan szorgosak mint hisszük. Csak nem tudnak lassabban zümmögni.” Ez az az aforizma, amelyet bármely tárgykörben bátran beidézhetünk.

II. Poétika

Chesterton költőként is jobbára teológus volt, ha leszámítjuk korán támadt vonzalmát a nonszenszköltészet iránt. Pontosabban: nonszenszköltészete is szerves részét képezi vallásos világképének, amint Gergely Ágnes az Edward Lear költészetéről írt, *Pompóné avagy a nonszensz költészet avagy egy interdiszciplináris képződmény mint a létstruktúra metadiegetikus paradigmája* című dolgozatában (ezúttal pontos helymegjelöléssel) idézi Chesterton *A nonszensz védelmében* című, 1911-es dolgozatát: „Az az egyszerű csodaérzet, amely akkor fog el, amikor feltűnik a dolgok formája, és feltűnik az, hogy a dolgok milyen túlradóan függetlenek intellektuális színvonalunktól és közönséges címkéinktől: ez a csodaérzet éppúgy a szellemiség, ahogy a képtelenség alapja. A képtelenség és a hit (bármilyen furcsának tűnjék a párosításuk) annak az igazságnak a két, magasrendű, jelképes érvénye, hogy a dolgok lelkét szillogizmussal előhúzni éppolyan lehetetlen, mint kivonszolni horoggal Leviathánt.”

Ez azonban nem azt jelenti, hogy Chesterton teljességgel elveti a racionális gondolkodást, csupán azt, hogy a végső igazságok felismerésének képességét fenntartja a költők és a hívők számára. Ahogyan Julio Cortázar *Poétikakísérlet* című dolgozatában, a *Nagyvilág* internetes változatában, Scholz László fordításában olvashatjuk: „a primitív emberre jellemző analógiás irányultságból születő költészet fogalma megfelel annak az érzelmi és mozgó légkörnek, amit a mindenkori mágia jelent a primitíveknek. G. K. Chesterton is megsejtette ezt a *The Trees of Pride* című művében: »A költőnek igaza van. A költőnek mindig igaza van. Jaj, ő már a világ kezdete óta itt van, már látta az úton ránk leselkedő sok csodát és iszonyatot, ami egy-egy cserjésben vagy kő alatt lapul...«

A két idézet bölcsen feltárja Chesterton költői lelkületének paradox vonásait: Chesterton szinte „kispolgári” módon ragaszkodik az élet realitáihoz, azonban éppen a hétköznapi valóságban ismeri fel a nonszensz ijesztő és mulattató mélységeit. Am ismét csak nem Chesterton a téma, ő csupán hivatkozás, egy olyasféle rejtélyes bölcs, mint *Az ember, aki Csütörtök volt* Vasárnapja, aki, bár rejtegeti saját személyét, bizvást tanácsot tud adni bárkinek, milyen álruhával fedje be valódi nézeteit. A nonszensz poétikájában és Cortázar-féle kísérletben Chesterton terebélyes személye kényelmes álruhát kínál.

Természetesen nem azt kell nehezményoznünk, hogy e két szerző az idézetek kapcsán nem tárja fel Chesterton teljes komplex szellemiségét, csupán azt, hogy tételeik igazolásakor nem ésszerű bizonyítékokat tárnak elénk, hanem tekintélyes tanúként idézik Chesterton az ítélőszékünk elé.

III. Logika, matematika, rend

„Láttam az igazságot és nincs semmi értelme” — idézi Chestertont máshelyütt a fentebb már említett web-oldal, amely csokorba gyűjtve teszi közzé jelentős gondolkodók aforizmaszerű meglátásait. Sem a szerkesztő neve, sem az idézet eredete nincs megjelölve. A bölcsesség demokratikus újraelosztása.

A találó kinyilatkoztatás kapcsán olvassunk egykét idézetet arról, hogy a világ mennyiben írható le racionális eszmékkel.

Ryszard Kapuscinski a *Lapidárium* 8. részében ezt írja: „Gilbert K. Chesterton a világ lényegén töpreng: »Nem az a gond ezzel a világgal, hogy nem racionális, nem is az, hogy túlságosan racionális. A leggyakoribb probléma az, hogy a világ racionális, de nem teljesen... A valóság legfurcsább jellemzője az, hogy lopva, hirtelen egy centiméternyire letér a kijelölt útról. Az egész egyfajta világmindenségben zajló csendes összeküvésre emlékeztet. Az alma vagy a narancs van annyira kerek, hogy annak mondjuk, de kerekességük valójában sok kívánnivalót hagy maga után... És a kiszámíthatatlanságnak ezzel az elemével mindenütt találkozhatunk. Elkerüli ugyan a racionalisták figyelmét, de végül mindig fény derül rá... Egy gondolat vagy elképzelés valóságosságát legkönnyebben úgy ellenőrizhetjük, ha végiggondoljuk, hogy tekintetbe veszi-e a világ rejtett és meghökkentő szabálytalanságait.«

Az könnyen megérthető, ha egy bölcsészlélek kéjesen elmereng azon, hogy a természettudományos világképnek is vannak súlyos hiányosságai, azonban mégoly tiszteltreméltó, ha egy természettudós teszi ugyanezt. Staar Gyula Martin Gardnerről, a jeles amerikai matematikusról szóló tanulmányából megtudjuk, hogy a Roger Penrose-féle periodikus csempézés voltaképpen Chesterton szavai révén válhat leginkább

közérthetővé: „G. K. Chesterton egyszer felvetette, hogy egy Földön kívüli lény, aki megfigyelte, hogy az emberi testnek milyen sok része fordul elő a bal és a jobb oldalon egyaránt, ésszerűen gondolhatná azt, hogy mindkét oldalon van szívünk. Ezt mondta: »csak egy kicsit látszik matematikaibbnak és szabályosabbnak, mint amennyire az. A pontossága nyilvánvaló, de a pontatlansága rejtett; a vadsága lesben áll.« Mindenhol azt tapasztaljuk, hogy valami »csendben elkerüli a helyét pár centivel, ami a mindenben jelen levő rejtélyes elem... egyfajta rejtett kincs az univerzumban.« Az idézet pompásan illik a síkbeli Penrose-világokra.” Ha arra nem is vállalkoznánk, hogy a Penrose-csempézés mibenlétéről nyilatkozzam, annyi kivehető a fenti idézetből, hogy a korszerű tudományos ismeretszerzésnek is létezik egy (vagy inkább több) filozofikus változata, amely fogékony a józan logika és a valós világ ellentmondásaira.

Tehát egy író és egy matematikus ezúttal ugyanarról akarnak meggyőzni minket, vagyis arról, hogy a rációt csak egy „majdnem” választja el a nonszensztől, a világ matematikailag szinte leírható, ám mégsem teljesen. Egy írónak érthető módon nem okoz főfájást, hogy olyan érveléshez nyúljon, amely éppen a józan ráció tökéletlenségét hirdeti. Az irodalmi beszéd önmagára reflektáló logikája éppen nem idegen a posztmodern irodalmi ízléstől. Másrészt a matematikus is olyan absztrakt módon elkerüli a gyakorlatiasságot, a hasznavehetőség buktatóit, hogy szinte a lába sem érinti a földet.

IV. Politika

Mármost ne higgyük, hogy Chestertonnak semmiféle gyakorlati hasznát nem látni. Az eddig megmutatott különféle Chesterton-vetületek csupán gondolkodásunkban akartak befolyásolni bennünket. Az említett idézetek akár népszerű-tudományos-irodalmi-kulturális folyóiratok oldalain is megjelenhettek volna, mint ahogy sokuk meg is jelent. Megannyiféle Chesterton, de abban mind egyezik, hogy az a szerző, aki egy Chestertont megidéz, saját gondolkodásában használja fel a tanuláshoz felvezető létra recsegő fokainak alátámasztásként.

Am Chestertont nem tarthatják fenn maguknak az elvontan bölcselkedők. A gyakorlati életre nézve is követendő eszméket kínál bölcsessége, amint azt Dr. Csépe Béla, a Kereszténydemokrata Néppárt parlamenti képviselője Halottak napjára írt beszédében bebizonyítja: „A temetőlátogatások élő kapcsolatot jelentenek a múlttal. S ahogy ez nemzedékek láncolatában felépül, kialakul a történelmi hagyomány, mely véleményünk szerint a nemzet éltető ereje. Egy nemzet önbecsülésének, értékrendjének legnagyobb fokmérője, hogy miként becsüli meg hagyományait, melyekben a rég meghaltak akarata, végrendelete él tovább. Chesterton, a nagy angol gondolkodó írja, hogy a konzervativizmus tulajdonképpen a legdemokratikusabb, mert mindenkor meg akarja szavaztatni a sírkerteket is.” Hogy ennek a chestertoni gondolatnak mennyi realitása van, mi sem bizonyítja jobban, mint a lejegyzett beszéd utolsó, zárójeles, színiutasítás-szerűen leíró jellegű sora: „(Taps az ellenzék padsoraiban.)”

Éppen ilyen hasznos életvezetési tanácsra lel Láng Péter, a Szakszervezeti Bizottság titkára, amikor 1998-as nőnap-i beszédében így szól: „a férfi sokszor esendőbb a nőnél, ... áldozatvállalásban, kitartásban, teherbírásban, túrésben gyakorta a gyengébb nem az erősebb. Mégis eljuttassa a szerepet, amit a sokévszázados szokásjog ráosztott: a 'teremtés koronájának' szerepét. Am bölcsen mondta Chesterton *Hagyományok és hazugságok* című munkájában: »... Hogy a nő az élet királynője lehessen, nem szabad túrnunk, hogy az élet közkatónája legyen.«”

Csépe és Láng nem rejti véka alá azt a határozott szándékát, hogy előmozdítsa bizonyos társadalmi igazságtalanságok felszámolását. Az talán mégis szerénységüknek (nem pedig kérkedésüknek) tudható be, hogy Chestertonnak tulajdonítják azoknak az eszméknek a feltalálását, amelyeket ők megvalósításra javasolnak: tegyük végre rendet a nők és a férfiak, az élők és a holtak dolgában.

Bár rendet tenni igyekeztem az interneten fellelhető magyar nyelvű Chesterton-hivatkozásokban, ennek az illúzióját is csak jó néhány web-oldal mellőzésével sikerült megteremteni. Ennek nyilvánvalóan számos rajtam kívül álló oka is van. A roppant terjedelmes Chesterton-életmű kevésbé terjedelmes magyarul is olvasható hányada önmagában is tele van ellentmondásokkal. Másrészt az interneten Chestertont idézők lelkülete és műveltségi köre is eléggé eltérő ahhoz, hogy más és más Chesterton passzusokban leljenek rokon gondolatokra. Mindez előre sejthető. Ám megejtő élménnyé teszi mindezt az a tény, hogy a „Chesterton” keresőszóval előhívott, saját magunk által s mégis öntudatlanul szerkesztett folyóiratunkban egy számba kerül mindez. Kényszerített érzünk arra, hogy rendezettnek, értelemmel szervezettnek lássuk mindazokat az összeollózott mondatokat, amelyeket használatuk, tartamuk nem köt össze, csupán eredeti szerzőjük neve. Az egyéni bölcsesség és műveltség megszerzése a papírra nyomott betűk korában is javarészt önkényes és esetleges volt, a véletlen, az ízlés és megannyi körülmény, a *hozzáférés* korlátaival karöltve, határolta be azt. Mindez a világháló segítségével könnyen a visszájára fordítható: Chesterton (és más, boldogtalan sorukról mit sem sejtő társai) bölcsességére és műveltségére a mi majdnem ésszerűen rendszerezett elménk nyomja rá a káosz bélyegét.

BIBLIOGRÁFIA (HELYETT)

Puszta illusztráció gyanánt álljon itt néhány internetes cím, amelyen forrásaim némelyike elérhető. Akinek ez nem elég, keressen rá „Chesterton”-ra.

A *Természet világa* című folyóirat itt lelhető fel:

<http://www.kfki.hu/chemonet/TermVil/>

<http://www.ch.bme.hu/chemonet/TermVil/>

További homília-szövegekre itt lelhetünk:

wmaster@www.katolikus.hu

Áronnal ezen a címen levelezhetünk:

aron@scientist.com

A *Nagyvilág* itt tárul fel nekünk:

nvilag@c3.hu

Chesterton saját műveit pedig ehelyütt olvashatjuk a monitorunkon:

www.dur.ac.uk